

MİLLİ KÜTÜPHANE ve OKUYUCU ANALİZİ

Doğan ATILGAN*

Bilindiği gibi bir ülkenin gelişmesindeki etken unsurların başında eğitim gelmektedir. Eğitim unsuru içinde de kütüphaneler; okullar kadar önemli olması gerekirken, ülkemizde yerini çok geç almaya başlamıştır. Kütüphaneler yaptığı işler ve hizmet verdiği grupların niteliği açısından değişik türlere ayrılırlar. Örneğin; Halk Kütüphaneleri 7'den 70'e kadar herkese, okul kütüphaneleri, öğrenci ve öğretmenlere; üniversite kütüphaneleri; öğretim üyeleri, öğrenciler ve araştırmacılara özel kütüphaneler bağlı bulunduğu kuruluş elemanlarına hizmet vermekle görevli iken, Millî Kütüphaneler tüm bu kütüphanelerden farklı bir özellik gösterirler. Millî Kütüphanelerin görevleri çok daha değişik ve kapsamlıdır.

Millî Kütüphanelerin görevlerine geçmeden önce kısaca tanımlayacak olursak bugüne kadar kesin bir tanımının yapılamamış olduğunu görürüz. Bunun nedeni olarak ta her ülkede değişik görevlerin Millî Kütüphanelerce yürütülmesi yanında, değişik türde kütüphanelerinde Millî Kütüphane görevini üstlenmesi gösterilebilir. Ülkemizde de değişik tanımlar yapılmakla birlikte 5632 sayılı «Millî Kütüphanenin Kuruluşu Hakkındaki Kanun»da Millî Kütüphane şu şekilde tanımlanmaktadır. (1)

«Millî kültür araştırmalarını mümkün kılmak, bu maksada elverişli bütün eserleri ve vesikaları bir araya toplayarak esaslı bir merkez vücuda getirmek, aynı zamanda her türlü ilim ve sanat çalışması ve araştırmalarını kolaylaştırmak, millî bilgi birikim merkezi olarak yurt içindeki bütün yayınları derlemek, yurt dışındaki Türkiye ile ilgili eser ve vesikaları satın almak, bağış ve alışveriş yoluyla sağlamak, bunları sınıflamak, korumak ve genel istifadeye sunmak.»

Millî Kütüphaneyi bu şekilde tanımladıktan sonra görevlerini ele alacak olursak bunları üç ana grup altında toplayabiliriz. (2)

I. Temel görevleri :

- 1) Ülke yayınlarını eksiksiz toplamak
- 2) Ülke yayınlarının en az bir tanesini derlemek.

* Millî Kütüphane Süreli Yayınlar Bölüm Şefi

- 3) Yabancı yayınları sağlamak
- 4) Ulusal bibliyografyalar yayınlamak.
- 5) Ülkedeki bibliyografik enformasyon hizmetlerini planlamak ve düzenlemek.
- 6) Kataloglar yayınlamak.
- 7) Yayınları tanıtıcı sergiler düzenlemek.

III. Yapması istenilen görevleri :

- 1) Kütüphanelerarası ödünç verme işlemlerini yürütmek.
- 2) Ülke yazmalarını toplamak ve korumak.
- 3) Kütüphane teknikleri konusunda araştırma yapmak.

III. Zorunlu olmayan görevleri :

- 1) Yayınların uluslararası değişimini sağlamak.
- 2) Kitapların fazla nüshalarının dağıtımını yapmak.
- 3) Görmeyenlere hizmet sunmak.
- 4) İş başında mesleki eğitim vermek.
- 5) Kütüphane teknikleri alanında diğer kütüphanelere yardım etmek.

Millî Kütüphanenin tanım ve görevlerini kısaca özetledikten sonra Türkiye'deki durumuna göz atacak olursak karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır :

Türkiye'de Millî Kütüphane ile ilgili çalışmalar 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamış, nevarki cumhuriyet yıllarına kadar somut bir gelişme gözlenememiştir. Cumhuriyetle birlikte başlayan kütüphanecilik eğitimi ile ilgili çalışmalar meyvelerini 1943 yılında vermiş ve Adnan Ötügen tarafından kurulan Millî Kütüphane, 1949 yılında kendine özgü binasında okuyucusuna hizmet vermeye başlamıştır. Mevcut bina kısa sürede gereksinimlere cevap veremeyecek hale gelmiş 1952 ve 1964 yıllarında iki ek bina inşa edilmiştir. Yayın hayatındaki hızlı gelişmeye bu ek binalarda yetersiz kalınca 1973 yılında yeni binasının temeli atılmıştır. 10 yıl gibi uzun bir sürede tamamlanan Millî Kütüphanenin yeni binası Ağustos 1983 yılında okuyucunun hizmetine açılmıştır. Koleksiyon açısından kıyaslandığında diğer ülke kütüphanelerinden çok geride kalan Millî Kütüphanede 686.777 kitap, 198.440 cilt süreli yayın, 7.397 el yazması, 6.525 adet harita, 383 adet atlas 1.734 adet plâk, 6.451 adet nota, 832 adet tablo, 34.074 afiş 6.091 adet pul, 11 heykel, 9.376 makara mikrofilm, 48.306 adet gazete kesiti ve ayrıca Atatürk Belgeliği arşivi bulunmaktadır.

Ağustos 1983 yılından beri okuyucuya hizmet veren Millî Kütüphanenin «Okuyucu Yönetmeliği» ancak, Şubat 1985'de çıkarılabildiği. Bu

yönetmeliğin 5. maddesinde Millî Kütüphaneden yararlanacak olanlar şu şekilde tanımlanmaktadır.(3).

«Kütüphaneden yüksek öğretim kurumu mensupları, öğretim üyeleri, üniversite ve yüksek okul öğrencileri, devlet memurları ordu mensupları, emekliler ve araştırmacılar yararlanabilir. Yabancı uyrukluların kütüphaneden yararlanması; Dışişleri Bakanlığı'nca araştırma yapabilecekleri konusunda verilen olumlu görüş ve izne bağlıdır.

Kütüphaneden yararlanmak isteyenler «Okuyucu «Giriş Kartı» almak zorundadırlar. Yüksek öğretim kurumu mensuplarına, öğretim üyelerine, askerî ve mülki memurlara, bir meslek odasının kayıtlı meslek sahiplerine ve emeklilere «Sürekli Okuyucu Giriş Kartı» verilir. Bu kartlar devamlı kullanılır. Üniversite ve yüksek okul öğrencilerine «Yıllık Okuyucu Giriş Kartı» verilir ve bu kartların her yıl yenilenmesi gerekir.

Bir günden altı aya kadar araştırma yapacak olanlara ve yabancı uyruklulara «Geçici Okuyucu Giriş Kartı» verilir. Bu kartlar bir defaya mahsus olmak kaydıyla bir ayı geçmeyen bir süre için uzatılır. Ancak, yabancı uyruklu araştırmacılara Dışişleri Bakanlığı'nca verilen izin süresince üçer aylık geçici okuyucu giriş kartı verilir.»

Millî Kütüphane Okuyucu Yönetmeliği esaslarından ve Millî Kütüphanelerin görevlerinden de anlaşılacağı gibi kütüphanenin asıl hizmet unsurlarını araştırmacılar oluşturmaktadır. Araştırmamın sonucu bu konuyu açıklığa kavuşturacaktır.

Bu araştırmamda Millî Kütüphane okuyucusunu; öğrenciler ve öğrenci dışında kalan kesim olarak; iki gruba ayırıp birlikte değerlendireceğim. Kullandığım verileri Millî Kütüphane istatistikleri ve okuyucularla yaptığım görüşme sonucu elde ettim.

Millî Kütüphanenin üyelerinin büyük çoğunluğunu öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrenci dışındaki kesim toplam üye sayısının ancak, %10'unu oluşturmaktadır. Bunlardan %16'sını öğretim üyeleri, %7'sini öğretmenler, %6'sını subay ve astsubaylar, %5'ini sağlık personeli, (ki bunlara doktor, eczacı ve hemşireler dahildir.) %9'unu değişik alanlarda mühendis %15'ini emekliler, %7'sini yüksek okul mezunu işsizler, geride kalan %35'ini ise, değişik meslek gruplarında çalışanlar oluşturmaktadır. (Bunlar arasında da kütüphaneci, hukukçu, mimar, tekniker, ekonomist, çevirmen, gazeteci ve yazarlar bulunmaktadır).(4).

Millî Kütüphaneye gelen Üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunu da araştırma yapmanın dışındaki nedenlerle kütüphaneyi kullananlar oluşturmaktadır. Öğrencilerle yaptığım görüşme sonuçları da bunu açıkça ortaya koymaktadır. Üniversite öğrencilerinin ancak, %37'si araştırma yapmak için kütüphaneyi kullanmakta, bunun dışında kalan %73'ü ise kitaplarıyla ders çalışmak ve başka nedenlerle kütüphaneye geldiklerini belirtmektedirler. Başka nedenlerin neler olduğunu sorduğumda aldığım cevaplar şu şekilde özetlenebilir.

Öğrencilerin kimisi evine yakın olduğu için kütüphaneye geldiğini, kimisi kafeterya olduğundan sabah gelip akşama kadar ders çalışma ortamı bulduğu için geldiğini, bir kısım öğrenci de gidecek başka yerleri olmadığı için Millî Kütüphaneye geldiklerini belirtirken diğer bir grup öğrenci, rahat ve ders çalışma ortamının iyi olduğu için Millî Kütüphaneyi kullandıklarını belirtmektedirler. Gelenlerin büyük çoğunluğu da ders kitabı ve yardımcı ders kitaplarını başka yerde bulamadıkları için Millî Kütüphaneyi kullanmaya mecbur olduklarını belirtmişlerdir.

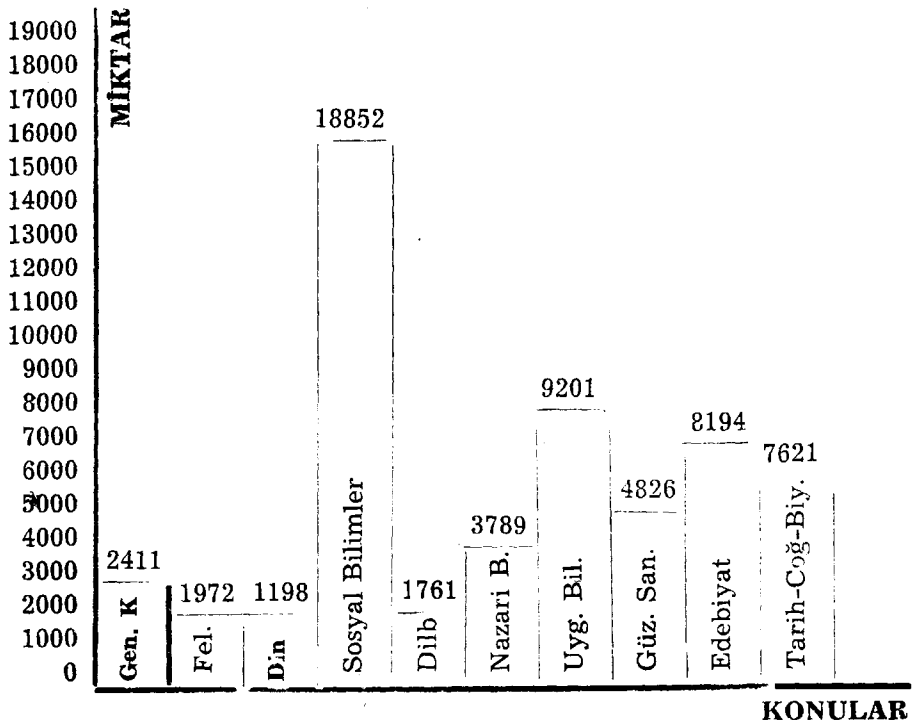
Kütüphaneye gelen öğrencilerin %30'u sık sık ya da hergün kütüphaneyi kullanırken, kalan %70'i sadece sınav dönemlerinde ya da ara-sıra kütüphaneyi kullanmaktadır. Öğrenci dışındaki kesimin %57'si fırsat buldukça kütüphaneye gelmekte ve bu gelenlerin %86'sı araştırma yapmak için kütüphaneyi kullanmaktadırlar. Öğrenci dışındaki kesimin ancak, %14'ü değişik zaman birimlerinde kütüphaneye gelmektedir. Çoğunluğunu emekillerin oluşturduğu bu kesimin kütüphaneyi kullanma amaçları vakit geçirmek, günlük gazete ve dergilerden yararlanmaktır.

Günde ortalama 750-1000 okuyucunun geldiği Millî Kütüphaneden yine günde ortalama 500-700 kitap ile 250-300 cilt süreli yayın isteği yapılmaktadır. Bu isteklerin konularının çoğunluğunu da Sosyal Bilimler, Uygulamalı Bilimler, Edebiyat ve Tarih oluşturmaktadır.

Bu genel konu dağılımı dışında ayda ortalama 2.163 danışma kaynağının kullanıldığı Millî Kütüphane'de öğrencilerin %61'i, öğrenci dışındaki kesimin %71'i bu kaynaklardan yararlanmamaktadır. Açık raf şeklinde 2.200 türde 11.000 başvuru kaynağının bulunduğu bir araştırma kütüphanesinde en fazla kullanılan kaynakların bunlar olması gerekirken, bu bölümü öğrencilerin %39'u öğrenci dışındaki kesimin %29'u kullanmaktadır. Bu bölümü kullananlara kaynakların yeterliliği ve güncelliği hakkında sorulan soruya da ancak, %8'i Danışma Kaynaklarının yetersiz ve güncel olmadığını belirtir cevaplar vermişlerdir.

Millî Kütüphane'de nüz hizmete sunulamamış olan plâk ve bantlar dışındaki kitap dışı materyaller de çok az kullanılmaktadır. 1984 verileri-

ne göre ayda ortalama; Haritalar 10 adet, notalardan 32 adet, el yazması nadir eserlerden 38 adet; okuyucu tarafından kullanılmıştır. El yazması nadir eserlerin aslı genellikle okuyucuya verilmemekte bunların mikro-filmlemlerinin kullanılması yoluna gidilmektedir. Ancak, fiziksel olarak nadir eserler üzerinde bir araştırma yapacak olanlara bu eserlerin aslı sunulmaktadır. Yetkililer plâk ve bantların okuyucuya sunulamamasının nedeni olarak da ekonomik nedenlerden dolayı kayıt yapılacak sudyonun henüz kurulamamış olmasını göstermektedir. Dileğimiz bu sorunun bir an önce halledilerek bu kaynaklarında okuyucunun hizmetine sunulmasıdır.

Bir araştırma kütüphanesinde danışma kaynaklarının bu kadar az kullanılması, kütüphanenin daha çok bir okuma salonu olarak kullanılması sonucu Millî Kütüphane hizmet verirken temel işlevini yerine getirememektedir. Okuyucuların çoğunluğunu oluşturan öğrencilerin istekleri kütüphane hizmetinin geliştirilmesi değil, fiziksel ortamın geliştirilmesi, daha iyiye yönelmesi doğrultusundadır. Bu durum beni okuyucuların kütüphane kullanım alışkanlıklarını ne zaman edindikleri konusunu araştırmaya itti. Daha doğrusu kütüphaneyi kullananlarda bu olgu ne kadar gelişmişti. Bunu saptayabilmek amacıyla okuyuculara ilk defa kütüphane

ile ne zaman tanıştıkları doğrultusunda bir soru yönelttim. Aldığım cevaplar şöyle idi : Kütüphaneye gelen öğrencilerin %50'si lise sonlarında kütüphane ile tanıştıklarını, %37'si Üniversite yıllarında kütüphane ile tanıştıklarını, %13'ü ise ilk defa Millî Kütüphaneye geldiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin %37'si Millî Kütüphaneden başka kütüphaneye gitmezken, %46'sı Millî Kütüphane yanında Fakülte kütüphanelerini de kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu kesimin ancak %17'si Özel Kütüphaneleri ve %6'sı Halk Kütüphanelerini kullanmaktadır. Öğrenci dışındaki kesimin, %18'i sadece Millî Kütüphaneyi kullanırken, %36'sı Fakülte Kütüphanelerinden, %18'i Özel Kütüphanelerden, %28'i ise Halk Kütüphanelerinden de yararlandıklarını belirtmişlerdir.

Tüm bu veriler göstermektedir ki toplumumuzda kütüphane kavramı tam olarak yerleşmemiş, araştırma olgusu henüz yerini bulmamıştır. Bir araştırma kütüphanesi olan Millî Kütüphane, herhangi bir okul Kütüphanesi gibi; kullanıcılarının çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu, araştırmadan çok okuma salonu olarak kullanılan; bir kütüphane özelliği göstermektedir. Bunların nedenlerinin de değişik çevrelerde aranması gerektiği kanısındayım. Devlet politikası olarak kütüphanelere gereken önem verilmiyor mu? Orta öğretim çağlarından öğrencilere araştırma ve kütüphane kullanma, alışkanlığı yeterince aşılanıyor mu? Sanırım bu soruların cevapları evrildiğinde soruna ışık tutulmuş olacaktır.

En başta devlet, kütüphanelere gereken önemi vermeli, mali vesiyasal desteğini kütüphanelerden eksik etmemelidir. Bir örnek vermek istiyorum. Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Halk Eğitimi ve Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüđünü ele alalım. Her iki genel müdürlükte 67 il ve ilçelerine dağılmış taşra teşkilâtları ile halk eğitimiyle uğraşmasına karşın 1985 yılı bütçesinde personel giderleri dışında MEGSB bütçesinden Halk Eğitimi ve Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğüne 2 milyar 566 milyon 087 bin lira pay düşerken KTB bütçesinden Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğüne 985 milyon 429 bin lira pay düşmektedir.(5) Bunun yanında ortadereceli okulların eğitim programlarında kütüphanelerden çok genel bahsedilip bir parafrafta geçiştiriliyor.(6) Okullarda kütüphaneler sanki eğitimin ayrılmaz bir parçası değil de herhangi bir varlıkmiş gibi ele alınmaktadır. Sadece, varlığından bahsedilen ama işlerlik açısından hiç yokmuş gibi görünen kütüphanelerle eğitimde nereye gelebiliriz. Okullar da verilen eğitimden aştırmaya yönelik olması bunun için de ilköğretimden başlayarak öğrencilerin kütüphanelere yönlendirmesi gerekir. Gençlerin ilköğretim yıllarında kütüphanelere alıştırılması onların kafasında kütüphane kavramını geliştirecek kütüphane kullanma ve araştırma konusunda bilgi edinmelerini sağlayacaktır.

Tüm bunların yanında bu zorlu yaşam koşulları içinde eğitim yapmak fırsatı bulanlara gereken önem verilip onların sorunlarına eğilmemiz gerekir. Bugünkü bulunduğumuz ortamda öğrencilere rahat çalışma olanağı sağlayabiliyor muyuz? Öğrencilerin kaldıkları yurtlarında hatta evlerinde rahat çalışma ortamları var mı? Daha doğrusu binbir güçlüklerle okumaya çalışan, kendini yetiştirmek için çaba gösteren gençlerin sorunlarını ortaya koyup bunlara çözüm yolları arayabiliyor muyuz? Bu konular üzerinde daha fazla durup en kısa zamanda çözümlenmesi için elimizden gelen çabayı göstermeliyiz.

Toplum olarak her konuda gösterdiğimiz umursamazlığı gençler ve eğitimleri konusunda da yapmamalıyız. Kütüphane haftasında kütüphaneciliğin sorunlarını ortaya koyup hafta bittikten sonra sadece söylenenle kaldığı. Anneler Gününde annemize hediyeler alıp, o günün dışında hatırını dahi sormak aklımıza gelmediği gibi, içinde bulunduğumuz gençlik yılında da gençleri hatırlayıp, onların sorunlarını ortaya koyup Gençlik Yılı bittikten sonra gençleri kendi sorunlarıyla başbaşa bırakmamalıyız. Onları topluma kazandırmak, sorunlarına çözüm bulmak en büyük amacımız olmalı bunu yaparken de aile ve eğitimci, yani, yetişkinler hep birlikte el ele vermeliyiz.

NOTLAR

- 1 — T.C. Meri Kanunlar, cilt, 3, 508-8. s.
- 2 — Akbulut, Mustafa «Milli Kütüphaneler» **TKDB**, 33, 1 (1984), 5. s.
- 3 — T.C. Resmî Gazete «Millî Kütüphane Okuyucu Yönetmeliği.» 4. 2., 1985 4. s.
- 4 — Millî Kütüphane 1984 Okuyucu İstatistikleri.
- 5 — T.C. Resmî Gazete «Bütçe Kanunu» 31/12/1984, 143 ve 203. s.
- 6 — T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, **Ortaokul Programı**. Ankara, Devlet Kitapları, 1970, 17. s.